

Мал ұрлығы

ЖАРИЯЛАНДЫ 13.05.2025	ТИРЕК СӨЗДЕР historical roots, law enforcement agencies, safety of rural life, livestock theft, social consequences, әлеуметтік салдар, исторические корни, Кража скота, қорғау органдар, Мал ұрлығы тарихи тамыр, правоохранные органы, социальные последствия	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/179234/
---------------------------------	---	---

Дулатбек Мақсат Нұрланұлы

Ғылыми жетекші: Ф.ғ.к қауымдастырылған профессор **Тулекова Гулжан Хажмуратовна**

Андатпа: Бұл мақалада қазіргі таңда ауылдық жерлерде жиі кездесетін қылмыс түрі – мал ұрлығы жан-жақты қарастырылады. Мал ұрлығының тарихи тамыры, қазіргі жағдайы, таралу себептері, экономикалық және әлеуметтік салдарлары сарапталады. Сонымен қатар, бұл қылмыспен күресу жолдары мен заманауи технологиялардың көмегі де сөз болады. Автор мал ұрлығын азайту үшін құқық қорғау органдарының жұмысын күшейту, халық арасында түсіндіру жұмыстарын жүргізу және малды тіркеу, GPS-бақылау құралдарын енгізу қажеттігін алға тартады. Мақала ауыл өмірінің қауіпсіздігі мен тұрақтылығын сақтауда мал ұрлығы мәселесін шешудің маңыздылығын атап өтеді.

Кілт сөз: Мал ұрлығы тарихи тамыр, әлеуметтік салдар, қорғау органдар.

«КРАЖА СКОТА»

Аннотация: В данной статье всесторонне рассматривается один из распространённых видов преступлений в сельской местности – кража скота. Анализируются исторические корни, современное состояние, причины распространения, экономические и социальные последствия. Также поднимаются вопросы борьбы с этим преступлением и использования современных технологий. Автор подчёркивает необходимость усиления работы правоохранительных органов, проведения разъяснительной работы среди населения, а также внедрения регистрации и GPS-контроля за скотом. Статья подчёркивает важность решения проблемы кражи скота для обеспечения стабильности и безопасности сельской местности

Ключевые слова: кража скота, исторические корни, социальные последствия,

правоохранительные органы.

«LIVESTOCK THEFT»

Annotation: This article explores in depth one of the most common crimes in rural areas – livestock theft. It analyzes its historical roots, current state, causes of spread, and its economic and social consequences. The article also discusses strategies to combat this crime and the use of modern technologies. The author emphasizes the need to strengthen the work of law enforcement agencies, conduct public awareness campaigns, and implement livestock registration and GPS tracking systems. The article highlights the importance of addressing livestock theft to ensure the stab

Keywords: livestock theft, historical roots, social consequences, law enforcement agencies, safety and security of rural life.

КІРІСПЕ

Қазақстан – ежелден мал шаруашылығымен айналысқан ел. Халқымыз үшін мал – тек қана табыс көзі емес, ұлттық болмысымыздың, мәдениетіміздің, тұрмысымыздың бір бөлшегі. Алайда қазіргі таңда ауылдық жерлерде кеңінен таралған қылмыстардың бірі – мал ұрлығы. Бұл жағдай тек экономикалық емес, әлеуметтік, құқықтық мәселе ретінде де алаңдатады. Мал ұрлығы халықтың әл-ауқатына, тыныштығына, тіпті ауыл өмірінің тұрақтылығына кері әсерін тигізуде. Осы мақалада мал ұрлығының себептері, салдары және оны болдырмау жолдары талқыланады.

1. Мал ұрлығының тарихы және қазіргі жағдайы:

Мал ұрлығы қазақ қоғамында бұрыннан бар құбылыс. Ертеректе ұрлық жасаған адам «барымташы» деп аталып, оған қоғам тарапынан ерекше көзқарас болған. Барымта көбінесе кек қайтару, намыс үшін жасалатын. Бірақ қазіргі қоғамда мал ұрлығы – таза пайда табу мақсатында жасалатын қылмыс түріне айналды.

Бүгінде Қазақстанның көптеген өңірлерінде – әсіресе ауылдық аймақтарда – бұл қылмыс түрі белең алуда. Көптеген тұрғындар өз малын жоғалтып, құқық қорғау органдарына шағымданады. Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, соңғы жылдары мал ұрлығының саны азайғанымен, оны ұйымдасқан түрде, топ болып жасау жиілеп келеді.

Тарихи тұрғыдан қарағанда, мал ұрлығының ерекше бір түрі – барымта – қазақ даласында кең тараған. Барымта — көбінесе рулар арасында кек алу немесе әділетсіздікке жауап ретінде жасалатын әрекет болған. Бұл іс-әрекет көбіне ерлікпен, батырлықпен байланыстырылып, кейде заңды жолмен есептеліп, қоғам тарапынан қалыпты құбылыс ретінде қабылданған. Барымтаға шыққан адамдар әдетте ер азаматтардан құралып, арнайы жоспармен әрекет еткен. Дегенмен, бұл әрекет те әрқашан заңды болмаған және талай дау-дамайдың, қанды қақтығыстардың себебі болған.

2. Мал ұрлығының негізгі себептері

Мал ұрлығы — еліміздің ауылдық өңірлерінде жиі кездесетін, әлеуметтік және экономикалық салдары ауыр қылмыс түрі. Бұл мәселенің тереңде жатқан тамырларын түсіну үшін оның себептерін жан-жақты талдау қажет. Мал ұрлығы — тек қана біреудің малын алып кету емес, ол қоғамдағы көптеген олқылықтардың, әлеуметтік әділетсіздіктер мен басқару жүйесіндегі кемшіліктердің салдары.

1. Экономикалық қиындықтар:

Көптеген ауыл тұрғындары жұмыссыздықтан немесе тұрақты табыс көзінің болмауынан зардап шегеді. Кейбір адамдар амалсыздан немесе жеңіл жолмен ақша табу мақсатында ұрлық жасауға барады. Экономикалық қысым ұрлыққа итермелейтін негізгі факторлардың бірі.

- Мал — ақша. Оны сатып, тез пайда табуға болады.
- Ұрлықтан түсетін табыс — кейбіреулер үшін тұрақты кәсіпке айналып кеткен.

2. Жұмыссыздық және әлеуметтік теңсіздік

Ауылдық жерлерде жастар арасында жұмыссыздық деңгейі жоғары. Білімсіздік пен дағдының болмауы кейбір жастарды оңай жолмен пайда табуға итермелейді. Әлеуметтік теңсіздік, бай мен кедей арасындағы алшақтық ұрлыққа деген көзқарасты қалыптастырады — «қоғам маған ештеңе бермеді, мен неге заңды сыйлауым керек?» деген түсінік қалыптасуы мүмкін.

3. Құқық қорғау органдарының жұмысындағы кемшіліктер

Мал ұрлығы көбінесе дер кезінде ашылмайды, ал ұрылар жазадан құтылып кетіп жатады. Бұл — қылмыскерлердің батылдануына, халықтың құқық қорғау органдарына сенбеуіне себеп болады.

- Учаскелік полиция инспекторларының жетіспеушілігі;
- Қылмысты дәлелдеу мен мал иесін табу қиындықтары;
- Жазаның жеңілдігі — кейде шартты түрде босатылып жатады.

4. Мал иелерінің салғырттығы

Кейбір ауыл тұрғындары өз малына дұрыс бақылау жасамайды. Мал бағусыз жүреді, түнде қораға қамалмайды, шекаралар қоршалмаған, күзет жоқ. Бұл ұрылар үшін «ыңғайлы жағдай» тудырады.

- Малды қараусыз қалдыру;
- Қауіпсіздік шараларының болмауы;

- Құжаттарының (чип, тіркеу) жоқтығы.

1. Экономикалық салдары

Мал ұрлығының ең бірінші айқын салдары — экономикалық тұрғыдан ауыр әсер етеді.

- Күнкөріс көзіне зиян келтіру
- Табыссыздық және кедейлік
- Шаруашылықтың тоқырауы

2. Әлеуметтік салдары

Мал ұрлығының әлеуметтік салдары да өте терең, себебі бұл қылмыс қоғамның тыныштығына және адамдардың арасындағы сенімге нұқсан келтіреді.

- Қоғамдық сенімнің төмендеуі: Адамдар арасында сенімсіздік қалыптасады. Егер бір ауылда немесе аймақта мал ұрлығы жиі орын алса, адамдар өзара қорқып, бір-біріне сенуден қалады. Бұл қоғамның бөлшектенуіне әкеледі.
- Ауылда тыныштықтың бұзылуы: Мал ұрлығының әсерінен ауыл тұрғындарының арасында қауіп-қатер сезімі қалыптасады. Олар түнде немесе күндіз өз мүлкін қорғаудан қорқады. Мұның бәрі ауыл өмірінің тұрақтылығына кері әсерін тигізеді.
- Қылмыстық топтардың қалыптасуы: Ұрлық жасау мақсатында ұйымдасқан қылмыстық топтар қалыптасады. Бұл топтар тек мал ұрлаумен шектелмей, басқа да қылмыстарға баруы мүмкін, ал олардың әрекеттері барлық ауылға қауіпті.

3. Құқықтық салдары

Мал ұрлығын жасау — қылмыс болғандықтан, оның құқықтық салдары өте ауыр. Құқық қорғау органдары үшін бұл қылмыстардың ашылуы қиынға соғады және олар көбінесе жазасыз қалады.

- Құқық бұзушыларға қатысты жазаның әлсіздігі: Құқық қорғау органдары ұрланған малды табу мен ұрыны ұстауда жиі қиындықтарға тап болады. Кейде ұры жазадан құтылып кетеді немесе жеңіл жазаға ұшырайды, бұл өз кезегінде құқық қорғау жүйесіне деген сенімсіздікті тудырады.

4. Моральдық және психологиялық салдары

Мал ұрлығының моральдық және психологиялық әсері де үлкен. Бұл әрекет тек мал иесінің өміріне ғана емес, бүкіл ауыл қоғамының психологиялық ахуалына да кері әсерін тигізеді.

- Мал иесінің психологиялық жағдайы: Малынан айрылған адам өзіне психологиялық тұрғыдан ауыр соққы алады. Көп жағдайда бұл жағдай адамның әлеуметтік статусын, өзін-өзі бағалауын төмендетеді. Оның өз отбасына деген жауапкершілігі мен қамқорлығы да қиынға соғады.

4. Мал ұрлығымен күресу жолдары:

Мал ұрлығы — қазіргі уақытта ауылдық жерлерде жиі кездесетін қылмыс түрі. Оның алдын алу және күресу үшін кешенді шаралар қажет. Бұл мәселе тек құқық қорғау органдарының жұмысына ғана байланысты емес, сонымен қатар қоғамның, жергілікті тұрғындардың белсенділігі мен ынтымақтастығына да байланысты. Мал ұрлығымен күресу жолдарын бірнеше негізгі бағыт бойынша қарастыруға болады.

2. Құқық қорғау органдарының жұмысын күшейту

Мал ұрлығымен күресуде құқық қорғау органдарының жұмысы маңызды рөл атқарады. Ұрлықтың дер кезінде ашылуы мен ұрының жазалануы қоғамдағы құқықтық тәртіпті нығайтады.

- Учаскелік полиция инспекторларының жұмысы: Әрбір ауылда немесе аудан орталығында учаскелік инспектордың тұрақты түрде жұмыс істегені маңызды. Ол мал ұрлығының алдын алу, мал иелерімен жұмыс жасау, қауіпсіздік шараларын түсіндіру мен бақылауды күшейту қажет.
- Ұрлықтың ізін суытпай ашу: Полиция қызметкерлері мал ұрлығын жасаған адамдарды іздестіру жұмыстарын уақытында жүргізуі керек. Ұрлықтың алдын алу үшін арнайы топтар құрылып, белгілі бір аймақтарда жүйелі түрде рейдтер ұйымдастырылуы қажет.
- Құқық қорғау органдарын жетілдіру: Мал ұрлығын ашуда маманданған бөлімдер немесе бөлімшелер құру, заңды қабылдаудың жаңа әдістерін енгізу (мысалы, GPS чиптермен бақылау) маңызды.

3. Технологиялық шешімдер

Қазіргі заманда жаңа технологиялар көмегімен мал ұрлығын болдырмауға және оны анықтауға көмектесетін тиімді әдістер бар.

- Малды чиптеу және тіркеу
- GPS жүйелерін пайдалану
- Бейнебақылау жүйелері.

4. Қоғамдық шаралар мен профилактика

Мал ұрлығының алдын алу үшін қоғам болып жұмыс істеген жөн. Бұл үшін арнайы

қоғамдық шаралар мен профилактикалық жұмыстар жүргізу қажет.

- Ауыл тұрғындарының құқықтық сауатын арттыру: Мал ұрлығының алдын алу үшін ауыл тұрғындары арасында құқықтық білімді арттыру маңызды. Тұрғындар өз малдарын қалай қорғау, қора-жайлардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, күмәнді тұлғаларды байқап, хабарлау жөнінде ақпарат алу керек.

5. Малды сатуды бақылау

Ұрланған малды сату — қылмыскерлер үшін оңай жол. Сондықтан, мал сату орындарында тексеру шараларын күшейту керек.

- Мал базарларын бақылау: Мал сататын жерлерде барлық малдың тіркелген құжаты болуы тиіс. Әрбір малды сатушының келісім-шарт негізінде сатуы қадағаланып, барлық құжаттардың дұрыстығы тексерілуі қажет.
- Мал сату жүйесін қадағалау: Мал сату үшін арнайы лицензияланған сауда орындарын белгілеу және оларды қадағалау маңызды. Малды сататын тұлғаларға белгілі бір талаптар қойылып, олардың барлық әрекеттері қадағаланып отыруы тиіс.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі бойынша мал ұрлығы келесі баптармен реттеледі:

1. **ҚР ҚК 175-бабы (Ұрлық):** Мал ұрлығы ұрлық ретінде қарастырылып, бөтен мүлікті заңсыз алу ретінде бағаланады.
2. **ҚР ҚК 176-бабы (Ұрлықтың ауырлығы):** Ұрлықтың ауырлығына байланысты жаза түрлері өзгеріп, ұрланған малдың саны мен құнына қарай қатаңдатылады.
3. **ҚР ҚК 177-бабы (Мал ұрлығы):** Мал ұрлығы ұрлықтың бір түрі ретінде қарастырылады, бірақ арнайы бап болмаса да, оның ауырлығы жалпы ұрлық бойынша анықталады.
4. **ҚР ҚК 179-бабы (Жасырын ұрлық):** Егер мал ұрлығы жасырын түрде жасалса, қылмыс ауырлайды және жаза да қатаңдатылады.
5. **ҚР ҚК 192-бабы (Ұйымдасқан қылмыстық топ):** Егер мал ұрлығы ұйымдасқан қылмыстық топ тарапынан жасалса, оған қатысты жаза арнайы осы бап бойынша тағайындалады.
6. **Жаңа технологиялардың көмегі**

Қазіргі заманғы технологиялар мал ұрлығымен күресу үшін тиімді құралдар ұсынып

отыр. Жоғарыда аталған RFID-чиптер мен GPS құрылғылардан басқа, тағы да бірқатар жаңа технологиялар мал ұрлығының алдын алу және оны анықтау үшін қолданылуда:

1. **RFID-чиптер**
2. **GPS құрылғылары**
3. **Смарт-қоралар**
4. **Бейнебақылау жүйелері**
5. **Дрондар мен сенсорлар**

Қорытынды

Қазіргі заманда мал ұрлығымен күресу үшін әртүрлі жаңа технологиялар тиімді түрде қолданысқа енгізілуде. RFID-чиптер, GPS құрылғылары, смарт-қоралар, бейнебақылау жүйелері, дрондар мен сенсорлар — бұл құралдар малдың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, ұрлықтың алдын алуға және оны тез арада анықтауға мүмкіндік береді. Қазақстанда кейбір жеке шаруашылықтар бұл технологияларды қолдана бастағанымен, олардың қолдану аясын кеңейту қажет. Мал ұрлығына қарсы күресте жоғарыда аталған технологияларды енгізу тек құқық қорғау органдарының жұмысының тиімділігін арттырып қана қоймай, ауыл шаруашылығының қауіпсіздігін қамтамасыз етуге де ықпал етеді. Жаңа технологияларды кеңінен пайдалану арқылы мал ұрлығының санын азайтып, ауыл тұрғындарының өмір сапасын жақсартуға болады.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.